

IDENTIFIKACIJA I PRAĆENJE DAROVITIH UČENIKA

Apstrakt: Ovaj rad prati ideju lakšeg prepoznavanja i praćenja darovitih učenika. Proces je složen i dugotrajan i zahteva upotrebu različitih testova i alata, kao i zajedničke napore roditelja, nastavnika i drugog školskog osoblja da bi se darovitost učenika razvila koliko je to moguće. Ovaj proces treba da se prilagodi učeniku i školi, sa tri stadijuma razvoja: nominacija, proveravanje i nadgledanje, koje služe i kao metoda praćenja. Nastavnici, roditelji i vršnjaci imaju različite alate za identifikaciju darovitih učenika na raspolaganju, od kojih je studija slučaja najtemeljitija. Standardizovani testovi i usko shvatanje inteligencije mogu biti problemi kod identifikovanja darovitih učenika, a forsiranje i etiketiranje može dovesti do negativnih efekata.

Cljučne reči: darovitost, učenik, identifikacija, nominacija, proveravanje, nadgledanje, forsiranje, etiketiranje.

Uvod

Početkom 20. veka započeta su naučna proučavanja darovite dece i mladih. Takođe, obavljena su i mnoga istraživanja o prirodi darovitosti, kao i o oblicima njenog ispoljavanja i podsticajima njenog razvoja. Sva pitanja, tokom ovog proučavanja, se mogu svesti na dva osnovna – pitanje identifikacije i pitanje obrazovanja. Lako se može uočiti da davanje prednosti jednom ili drugom pitanju ima određene implikacije na obrazovanje i vaspitanje darovitih učenika. Tvrdi se da vaspitno-obrazovni rad treba da bude tako planiran i organizovan da dozvoli svoj deci da maksimalno ispolje svoje potencijale. Škola se smatra jednim od ključnih faktora podrške razvoju talenata. Svaki rad sa darovitim učenicima u školi podrazumeva definisanje ove kategorije učenika i njihov izbor na osnovu određenih indikatora. Postavlja se pitanje: Kako da izaberemo učenike kod kojih ćemo tražiti darovitost? Sud nastavnika i mišljenje roditelja su od presudnog značaja. Najpre se učenik podvrgava njihovom ispitivanju, pa se onda proglašava darovitim.

U različitim društvima se vrše razna testiranja inteligencije i znanja, pa se na osnovu dobijenih rezultata vrši klasifikacija darovitih učenika. Povoljnija situacija je kada postoji više podataka o učeniku. Tada se skretanje pažnje na određene učenike čini opravdanim. Što je više indikatora, to su veće šanse za izdvajanje darovitih učenika.

Na početku 21. veka, darovitost se smatra društvenom i ličnom potrebom.

¹ majakosanovic1993@gmail.com

Proučavanje razvoja darovite dece i mladih, i podsticanje njihovih sposobnosti, interesovanja i talenata, sve više približava proučavanju razvoja odraslih stvaralaca. Pri tome se posebna pažnja poklanja kreativnosti. Reforme obrazovanja u svetu kreću se u pravcu naglašavanja značaja bazičnog obrazovanja i osposobljavanja mladih da kritički misle, rešavaju konflikte i budu kreativni.

Postoje razne teorije za opisivanje darovitosti, a najčešće citirane i najuticajnije koncepcije darovitosti jesu: Stenbergova, Renzulijeva i teorija po Ganjeu. Vrednost ovih teorija leži u tome što originalno rešavaju relacije između ključnih pojmova-kreativnosti, sposobnosti i ličnosti. *Stenbergova* koncepcija darovitosti je kognitivistička i pokazuje domete ovakvog pristupa u tumačenju darovitosti. *Renzulijeva* teorija ima implicitnu teorijsku osnovu, što znači da ne naglašava posebno kognitivne operacije, niti razvoj, ali je rezultat uopštavanja višegodišnjeg iskustva u vaspitno-obrazovnom radu sa darovitom decom, te je kao takva bliska školskoj realnosti. *Ganje* nudi eklektički model koji razlikuje i određuje odnose između darovitosti i talenata, darovitosti i kreativnosti i talenata i kreativnosti (Maksić, 2007).

Prvi na frontu buđenja latentnih sposobnosti, mogućnosti, uočavanja, prepoznavanja, utvrđivanja opštih ili pojedinačnih darovitosti ili talentovanosti za pojedine oblasti su: *porodica, predškolska ustanova, škole svih nivoa i vrsta, kao i okruženje individue*. Roditelji, vaspitači, pedagoški kadrovi u školi – učitelji, nastavnici, profesori, pedagozi, psiholozi, socijalni radnici i drugi stručni saradnici, imaju posebnu važnost u ovoj oblasti. Njihova uloga je stalna, permanentna, nemerljiva, nezamenljiva, preko potrebna i stalno nova (Grandić, Letić, 2008).

Kako prepoznati darovito dete?

Teško je u dečjem telu imati inteligenciju odraslog i emocije deteta.
(Hollingworth, 1975)

Kod darovitog deteta često se mogu prepoznati neke od sledećih osobina:

- ima iznad prosečnu moć rasuđivanja, shvatanja značenja, uviđanja veza i odnosa;
- iskazuje veliku intelektualnu znatiželju;
- brzo i lako uči;
- širok raspon interesa, pažnje;
- ima kvantitativno i kvalitativno bogatiji rečnik od ostalih vršnjaka;
- ima sposobnost učinkovitog samostalnog rada;
- istančana moć zapažanja;
- najčešće pre polaska u školu nauči da čita;
- iskazuje inicijativnost i originalnost posebno u učenju i spoznajnim aktivnostima, rešavanju problema;

- brzo i spremno prihvata nove ideje;
- brzo i dobro pamti;
- uopšteno iskazuje interes za probleme odraslih;
- ima neobično bogatu maštu;
- lako sledi složena uputstva;
- svemu što radi prilazi perfekcionistački;
- ne voli greške, uočava ih i ne ljuti se zbog njih;
- više voli društvo starije dece i odraslih;
- želi usmeravati druge u igri i grupnim aktivnostima;
- ne voli beležiti (Cvetkovic, Sekulic, 1998: 33).

U savremenoj stručnoj literaturi nabrajaju se različite karakteristike koje učenike čine darovitima. Čudina-Obradović (1991) objašnjava kako se iznadprosečno razvijene sposobnosti mogu posmatrati na klasičan način, kao opšte intelektualne sposobnosti, odnosno stepen inteligencije, koji se meri testovima. No, u novije vreme pokušava se smanjiti značaj isključivo opšteg intelektualnog funkcioniranja kod određivanja darovitosti. Pojedinaac može postići iznadprosečno dobre rezultate na drugačijim vrstama zadataka, odnosno, može imati razvijenije ostale vrste inteligencije. Ako se radi o izrazito visokim rezultatima na nekom od specifičnih područja (muzika, sport i sl.), govorimo o talentu.

Daroviti učenici spremni su velike baze znanja, koje poseduju, koristiti na nov način i primeniti ih na rešavanje različitih problema. Zahvaljujući metakogniciji, oni kvalitetnije upravljaju misaonim procesima, kao što su: planiranje, odlučivanje i kontrolisanje. Osim putem sposobnosti, daroviti učenici iskazuju svoju darovitost i putem određenih osobina ličnosti. Oni imaju intrizičnu motivaciju za rad, usmereni su prema cilju, rade predano, a u bavljenju određenim zadatkom prisutan je entuzijazam i zanos. Uporni su u postizanju rezultata pa imaju veliku radnu energiju. Neretko su i vrlo autonomni, inicijativni i samopouzdana.

Važna je i pozitivna slika o sebi, koja je temelj osećaja vlastite vrednosti, samopoštovanja te izvor za postavljanje visokih ciljeva, pa prema tome i visokih rezultata. Među vršnjacima se daroviti učenici ističu i po originalnosti, kreativnosti, stvaranju novih ideja i otvorenosti za nova iskustva. Važno je naglasiti da su sve nabrojane karakteristike različito zastupljene kod različitih učenika, one međusobno deluju i prožimaju se i rezultiraju ponašanjem koje je karakteristično za darovite pojedince (Čudina-Obradović, 1991: 35).

Ko su daroviti učenici?

U literaturi se uglavnom sreću dve sintagme, koje u bukvalnom prevodu, sa engleskog i francuskog jezika glase *školski napredni* (academically advanced) i *ranije sazreli* (les enfants precoces). Kod *školski naprednih* učenika naglasak je na znanjima i sposobnostima za učenje, a kod *ranije sazrelih* mladih se u prvi plan ističe brzina njihovog (prvenstveno intelektualnog) razvoja. *Školski napredni*

učenici znaju više i uče brže i lakše od drugih iz svog odeljenja i škole.

Ranije sazrela deca brže dosežu više razvojne stepene i kraće se zadržavaju na pojedinim stepenima od svojih vršnjaka. U oba slučaja daroviti učenici se određuju kao superiorni u odnosu na svoje vršnjake, a često se porede po karakteristikama i postignuću sa starijim drugovima i odraslim osobama (Maksić, 2007).

Da su daroviti učenici socijalno prilagodljiviji, komunikativniji i omiljeniji u svojoj grupi pokazuju razna sociometrijska istraživanja. Darovit učenik je popularan i harizmatičan, i vršnjaci ga brzo prihvate kao svog vođu, ali ne zato što im se on nameće, već što uvek ima idealna rešenja za svaku problemsku situaciju. Mali je broj darovitih koji ne uspevaju da se prilagode sredini. Ali, daroviti učenici se skrivaju i među onim tihim, povučenim i nenametljivim učenicima. Njima treba ukazati posebnu pažnju i dati im podršku da bi se osetili socijalno prihvaćenim i ravnopravnim članovima zajednice, jer će se samo na taj način pravilno razvijati njihov talenat.

Daroviti učenici su emocionalno stabilniji, jer oni drugačije saznavaju i doživljavaju svet i imaju bogatija osećanja u odnosu na svoje vršnjake. Osetljiviji su na nepravdu, očekivanja i osećanja drugih. Veoma su samokritični, često sebi postavljaju visoke i nerealne kriterijume prilikom obavljanja nekog zadatka. Ali, darovitost nosi sa sobom i niz emocionalnih problema koji, uglavnom, nastaju zbog nepodudarnosti emocionalnog i intelektualnog razvoja. Uzroci emocionalnih problema kod darovitih učenika mogu da budu okolinski i unutrašnji. Okolinski se odnose na to kako je darovit učenik prihvaćen u školi, odeljenju i uopšte u njegovom okruženju. Iako je gore napomenuto da su daroviti đaci, uglavnom, socijalno prihvaćeni, dešava se da ih mnogi ne žele u svojoj blizini, jer su drugačiji ili puno pametuju. Tada učenik oseća ogromnu prazninu i potrebu za prihvatanjem, pa nastojeći da bude kao ostala deca, prikriva svoj talenat, prestaje da uči i neprihvatljivo se ponaša (Milić, 2011).

Identifikacija darovitih učenika

Nesrećnost je najbolje definisati kao razliku između naše darovitosti i naših očekivanja.

Edvard de Bono

Identifikacija darovitih učenika je dugotrajan proces, koji uključuje celokupnu analizu jednog učenika, što znači da ne može biti zasnovana na samo jednom pokazatelju, npr. testu znanja, čiji su rezultati u našim školama, nažalost, presudni za procenu darovitosti. Pored njih, koriste se i razni testovi za merenje količnika inteligencije, testovi kreativnosti, ček-liste za procenu darovitosti. Ni jedan od ovih instrumenata ne može precizno dati odgovor na to da li je neki učenik darovit ili ne i stoga je, uz njihovu primenu, neophodno i svakodnevno posmatranje i praćenje učenika. Zbog različitih područja u kojima se učenik može identifikovati kao darovit, koriste se mnogobrojni izvori informacija, odnosno, koriste se različiti kriterijumi za otkrivanje i identifikaciju darovitih učenika, u

zavisnosti od shvatanja i definisanja darovitosti. Ako se darovitost dominantno određuje opštom intelektualnom sposobnošću, onda je testiranje inteligencije glavni selektivni faktor, a ako se darovitost posmatra šire, kao plod specifičnog sklopa osobina, sposobnosti, motivacije i ostvarenih visokih obrazovnih ili profesionalnih postignuća, onda se prednost u otkrivanju i identifikacije darovitih daje njihovom sistematskom upoznavanju i praćenju, primenom testova inteligencije i specifičnih sposobnosti, testova ličnosti i testova kreativnosti, prikupljanjima raznih drugih informacija o sociokulturnim uslovima u kojima učenik odrasta, o njegovim interesovanjima, hobijima, načinu na koji provodi slobodno vreme, prilikama u porodici itd. U prikupljanju ovih i drugih informacija o učenicima učestvuju roditelji, nastavnici, školski psiholozi i pedagozi, službe za profesionalnu orijentaciju i drugi zainteresovani za talentovane i visoko produktivne kadrove, za njihovo profesionalno obrazovanje i zapošljavanje (Milić, 2011).

U školama je nužno organizovati proces identifikacije darovitih učenika kako bi se organizovao dodatni rad prema njihovim sklonostima, sposobnostima i interesima i kako bi se svakom učeniku s visokim potencijalom pružila prilika da ga razvije. Koren (1989) objašnjava identifikaciju kao utvrđivanje identiteta darovitog učenika, te vrstu i stepen njegove darovitosti. Naglašava da je identifikacija vrlo dinamičan i kontinuiran proces, jer se različite vrste darovitosti mogu pojaviti u različito doba kod različitih pojedinaca pa se, stoga, nazivaju procesnom dijagnostikom. Kontinuiranost identifikacijskog procesa je nužna na svim stepenima obrazovanja zbog dinamičnosti manifestirane darovitosti, što znači da se za identifikovane pojedince obavlja reidentifikacija, kako bi se tačnije utvrdio tip i stepen darovitosti. U ponovnim identifikacijskim procesima učestvuju i oni učenici koji isprva nisu bili identifikovani kao daroviti, jer se njihove sposobnosti i osobine stalno razvijaju te ih je u tom slučaju potrebno naknadno uočiti. Takođe je važno da identifikacija bude povezana sa sadržajem programa za dalji razvoj sposobnosti darovitog pojedinca, jer se u trenutku identifikacije odlučuje o daljem razvoju darovitosti. Identifikacija je početni korak sastavnog razvijanja darovitosti (Koren, 1989).

Za identifikaciju darovitih učenika primenjuje se čitav niz različitih instrumenata kao što su:

- Stanford-Bineova skala inteligencije;
- Torndajkov test;
- Vekselerova skala inteligencije;
- Testovi specifičnih sposobnosti (Kaufmana);
- Pibodi slikovni test rečnika;
- Razvojni test – Bejljeva skala razvoja deteta i dr.

Identifikacija po svojoj prirodi treba da bude dijagnostička, kako bi se identifikovale jake strane, sklonosti i talenti (Gojkov, 2008). Georg (2004) je izradio multidimenzionalni model identifikacije darovitih učenika, prema kome u tom procesu učestvuju roditelji, vršnjaci, učitelji, a takođe se u obzir uzimaju i razni testovi kao i samoprocena učenika.

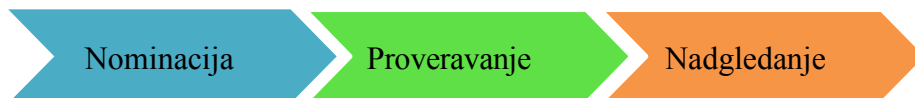
Kada započeti identifikaciju?

Na pitanje kada bi identifikaciju trebalo početi sprovesti ne postoji jednoznačan odgovor. Čudina-Obradović (1991: 92) govori da optimalno vreme za početak identifikacije najviše zavisi od toga kada se počnu primećivati znakovi visoke specifične ili opšte sposobnosti.

Koren spominje da sa identifikacijom treba početi već u predškolskom periodu i nastaviti u nižim razredima osnovne škole, a prvu „pravu” identifikaciju bi trebalo sprovesti na početku predmetne nastave, kako bi se učenicima pružila adekvatna obrazovna podrška (Koren, 1989: 31). Dakle, što pre započne proces identifikacije, to bolje. Rana identifikacija darovitosti je važna skladno savremenim spoznajama o važnosti prve tri godine za stvaranje preduslova za kasniji razvoj, takođe zbog ranog razvoja mozga i razvoja kreativnosti i intrinzične motivacije već u tom razdoblju. U slučaju sprovođenja identifikacije već od ranog razdoblja, darovitim pojedincima koji su prepoznati u rano doba može se odmah pružiti odgovarajuća podrška.

Etape procesa identifikacije

Identifikacijski proces prilagođava se učenicima, potrebama škole, programu za darovite i ostalim uslovima. No, u sprovođenju se mogu slediti tri etape sprovođenja:

Ove tri etape mogu menjati svoj redosled (posebno prve dve) u pojedinom sprovođenju identifikacije u različitim školama.

- Nominacija (engl. *nomination*) može biti sprovedena od strane roditelja, nastavnika, učenika i ostalih članova zajednice ili školskog kolektiva, ili od strane samog pojedinca (samonominacija). U nominaciji se skupljaju subjektivni podaci, najčešće putem lista za procenu. Ovaj korak prikuplja imena učenika kojima je potrebna podrška i specifični program.
- Proveravanje (engl. *screening*) – budući da se koriste različite kombinacije mernih testova, dobijaju se objektivniji rezultati u odnosu na nominaciju. Mogu se koristiti testovi sposobnosti kojima se prepoznaje potencijalna darovitost ili se testovima postignuća otkriva produktivna darovitost.
- Nadgledanje (engl. *monitoring*), odnosno praćenje učenika i prikupljanje informacija o postignućima, interesima, sposobnostima, jačim i slabijim stranama učenika. U ovom koraku, specifične informacije o učenikovim postignućima, koje se prikupljaju, mogu nam dati povratnu informaciju o tome koliko je strategija identifikacije bila efektivna (New South

Wales Department of Education and Training, 2004: 10).

Logično je da grupa učenika koja ulazi u drugi korak bude manja od grupe koja je na početku učestvovala u identifikaciji. Isto tako, i u procesnoj identifikaciji grupe su veće od konačnog broja učenika koji će nakon svih koraka identifikacije biti uočeni kao daroviti. Kako teče proces identifikacije, grupa učenika je sve manja i obuhvaćen je sve uži krug učenika.

Instrumenti identifikacije darovitih učenika

Najveća sreća od svega je da sebe formirate.

Daglas Mekartur

Postoje brojne klasifikacije instrumenata koje se koriste u identifikaciji darovitih učenika. Dok Koren (1989) sve metode grupiše u dva skupa: metode procenjivanja i metode testiranja, George (2003) ih svrstava u tri područja: merne skale i liste za proveru, različite vrste standardizovanih testova i nastavnikova procena.

Upitnici za identifikaciju darovitih

- Instrumenti namenjeni nastavnicima

Nastavnici najčešće učestvuju u sprovođenju procesne identifikacije, jer upravo oni imaju dovoljno kompetencija za procenjivanje i upoređivanje učenika podjednake dobi (Koren, 1989: 24). Liste za proveru i skale procene služe za otkrivanje ranih znakova darovitosti. Koren opisuje kako se kod tih metoda, na osnovu kontinuiranog opažanja ponašanja pojedinca, utvrđuje stepen razvijenosti osobina koje su karakteristične za darovite ili se analiziraju konkretni produkti učenika i njihova vrednost. George (2003: 22) daje primer tih osobina, npr. jezična raznovrsnost, rani razvoj čitanja, korišćenje velikog broja reči, sposobnost koncentracije duže nego što je to uobičajeno, zanimanje za muziku, crtanje ili druge oblike umetnosti, veliku radoznalost i izrazit smisao za humor. Skale procene su kvantitativno određene, tako da daju pouzdanije rezultate. George (2003) navodi i liste za proveru koje su specijalizovane za određene predmete. Osborn (1998) upozorava na jedan važan element koji se ne sme zanemariti u i procesu identifikacije – neverbalna komunikacija. To je vrlo važan deo svakodnevne komunikacije koji može pružiti dodatne informacije o učeniku. Zato je korisno da nastavnici kod ispunjavanja upitnika iskoriste svoju intuiciju koja se bazira na čitanju neverbalne komunikacije učenika. To znači da nastavnici kod procene darovitosti ne treba da zanemare svoja zapažanja učenika i njegovog držanja tela, pokreta, gestikulacije, pokreta očiju, tona glasa, intonaciju i različita ponašanja u različitim situacijama.

- Instrumenti namenjeni roditeljima

Roditelji mogu proces identifikacije obogatiti i različitim informacijama u odnosu na učenikove specifične interese koje učenik iskazuje

izvan škole, ukoliko je uključen u neke dodatne izvanškolske aktivnosti. Takođe, oni najbolje mogu potvrditi kako je teкао razvoj njihovog deteta u ranijim godinama. Dakle, uz nastavnika, vrlo korisne informacije o učeniku mogu pružiti i njegovi roditelji jer oni svoje dete opažaju u različitim situacijama od ranog detinjstva.

Neretko se događa i da roditelji potcenjuju sposobnosti darovitog deteta. Prema istraživanjima, to su uglavnom roditelji s visokim stepenom obrazovanja (Perleth, 1994). Upravo zato, korisno je roditelje upoznati sa svrhom upitnika, objasniti čemu služe rezultati i zamoliti ih za što više objektivnosti u ispunjavanju. Kako bi se izbegli propusti koji se mogu dogoditi u ovom načinu identifikacije, bitno je naglasiti da se upitnici ne koriste samostalno, već se kombinuju sa više različitih metoda. Osborn (1998) predlaže da se sa roditeljima uz identifikacijski upitnik ujedno sprovede i intervju kako bi se skupili podaci o opštem razvoju učenika, obrazovanja, zdravlja, socijalnim interakcijama i interakcijama u porodici.

- Instrumenti namenjeni vršnjacima i samonominacija

Alternativni načini nominacije uz nastavnika i roditelje, uključuju i nominacije vršnjaka iz razreda i samonominaciju učenika. Kod nominacije vršnjaka možemo dobiti informacije o tome kako učenika vide njegovi drugari iz razreda. Osim unutar škole, oni nam često mogu potvrditi način ponašanja, karakterne osobine i neke vrline ili sposobnosti učenika koje on koristi i iskazuje prema svojim prijateljima i izvan škole. Koren (1989: 26) objašnjava kako se takve procene vrše: učenici preko opisnih tvrdnji o osobinama ponašanja u obliku superlativa biraju onog učenika iz razreda čije ponašanje odgovara tvrdnjama u upitniku.

U procesu identifikacije važno je videti šta svaki učenik misli o samom sebi. Samonominacijski upitnici nam pokazuju kako daroviti učenici procenjuju svoje sposobnosti. Svaki učenik unutar razrednog kolektiva procenjuje svoja postignuća upoređujući ih sa postignućima ostalih u razredu. Preko upitnika ocenjuju sami sebe, sopstvene mogućnosti i sposobnosti. Koristeći takvu vrstu upitnika, možemo dobiti i uvid u učenikovu kreativnost i maštovitost kod odgovaranja na pitanja.

Testiranje kao metoda identifikacije

Testiranje je najčešće korištena metoda u identifikaciji. Standardizovanim testovima se mere znanja, umeća i sposobnosti, a što je širi spektar ocenjivanja, to se prepozna više potencijala, uspeha i napretka. Postoji mnoštvo standardizovanih testova, a George (2003: 32) razlikuje:

- testove zasnovane na kriterijumima koji nam govore šta određeni učenik zna i može;
- testove zasnovane na normama koji pokazuju koliko su pojedinci uspešni u odnosu na svoje vršnjake.

Jedna od glavnih koristi primene odgovarajućeg testa je davanje

objektivnih podataka, a rezultati su iskazani kao brojke. Koren (1989) ističe da testiranje podrazumeva primenu standardizovanih mernih instrumenata, ali samo od strane osposobljenih stručnjaka. Takođe ističe prednost upitnika i testova koji se koriste u metodama testiranja: oni imaju tačno određene merne karakteristike, odnosno, za svaki instrument tačno znamo šta meri, koliko je u tome pouzdan, koliko je osetljiv u diferenciranju različitih ispitanika i koliko objektivne rezultate daje. To je, dakle, metoda objektivnog tipa koja daje rezultate iskazane u brojkama, što je najveća razlika u poređenju sa instrumentima identifikacije koji se koriste u pedagoškoj struci.

Postoje mnoge druge karakteristike darovitog učenika koje ne treba da budu zanemarene, npr. kako pristupa zadatku, veštine učenja koje poseduje ili način na koji primenjuje stečeno znanje. Osborn (1998) upozorava kako daroviti učenici često imaju specifične sposobnosti u područjima koja izlaze iz okvira standardizovanih testova, kao što su talenti u muzici, umetnosti, kreativnom pisanju, naučnom mišljenju ili grupnom vođstvu. George (2003) ističe i kreativnost kao još jedno područje gde se iskazuje darovitost, ali se teško meri.

Testovi inteligencije daju nam trenutnu sliku vrlo uskog raspona intelektualnih sposobnosti pojedinca u određenoj vremenskoj tački, smatra George (2003), a često je ta slika proizašla usled vrlo stresnih okolnosti za učenika koji se identifikuje. Osborn (1998) o standardizovanom testiranju govori kao o ograničenoj aktivnosti koja nam daje isto tako ograničene rezultate. Rešenje za nedostatke ove metode je upravo dopuna metode testiranja drugim metodama. Koren (1989) predlaže i dopunu strukturisanim intervjuom kako bi se dobile one informacije o karakteristikama učenika koje se metodom testiranja ne mogu prikupiti. Takođe, postoje brojne verzije testova koje se primenjuju prema učenikovim karakteristikama, npr. za učenike koji dolaze iz različite kulture može se koristiti neverbalna verzija testova kako ne bi zbog slabijeg poznavanja jezika i lošijeg izražavanja na tom jeziku darovitost ostala neprepoznata.

Koji je najbolji način da se izaberu daroviti učenici?

Studija slučaja je često najbolji način da se izaberu daroviti učenici. Ovaj metod podrazumeva pažljivo prikupljanje i proučavanje podataka o postignućima i ponašanju posmatranih učenika u dužem vremenskom periodu. Uz uobičajeno procenjivanje postignuća u školi i na testovima, traže se podaci o postignuću u vanškolskim oblastima, uvid u ranije rezultate i ponašanje (preko upotrebe dosijea sa kumuliranim podacima o ispitaniku, intervjuisanjem ranijih nastavnika), lični kontakti procenjivača sa ispitanikom i njegovo intervjuisanje. Ovakve okolnosti omogućavaju obraćanje pažnje na one učenike koji ispoljavaju izraziti nesklad između postignuća i izmerenih sposobnosti i one sa nekonzistentnim, promenljivim postignućem (od izuzetnog do vrlo slabog). Uvid, ne samo u ono što je ostvareno, nego i ono što se može naslutiti i očekivati od darovite dece, pomaže da se otkrivanje darovitog potencijala tačnije izvede, da se izdvoji veći broj onih koje bi trebalo ispitivati. Ovo je posebno značajno kod onih tipova darovitosti koji se teže mere (kreativna, socijalna, umetnička). Studija slučaja ima prednosti i

na mlađim uzrastima. Istraživanja pokazuju da su nastavnici u nižim razredima osnovne škole sa više uspeha uočavali darovite učenike na osnovu ukupnih podataka koje imaju o učenicima nego što je bilo moguće na osnovu uspeha na testovima opštih sposobnosti (Maksić, 2007).

Faze identifikovanja

Red i redosled koraka, jasnoća ciljeva, namena svakog komponenta i mogućnost izmene sistema su važni osnovi za odbranljiv sistem identifikacije. Broj koraka i cilj svakog koraka zavisi od prirode programa za darovite i od oblasti talenta kojima žele da posluže.

- *Primena.* Mnogi programi za darovite i talentovane mlade ljude počinju najavom programa, opisima onoga šta nudi i detaljnih kriterijuma za priznavanje ili prihvatanje. Kriterijum identifikovanja često sadrži rezultate sa testova, pisma sa procenama i procenjivačke skale. Često, deca kandidati treba da napišu pismo u kojem objašnjavaju zbog čega žele da uđu u dati program i zbog čega veruju da su za to i kvalifikovani; prijemna komisija posle toga pregleda prijave i predvođeni kriterijumima kao smernicama, biraju decu za dati program. Često takvi programi i sistemi identifikacije nisu pretenciozni kada su u pitanju nivoi darovitosti ili specifični talenti izabrane dece.
- *Skriniranje i/ili preliminarno ocenjivanje u školskom programu* je često drugi korak u procesu identifikacije. Mnoge aktivnosti se izvode tokom ovog procesa (prikupljanje informacija iz pedagoške dokumentacije, skupljanje i kategorizacija informacija iz formulara nominacije i biranje učenika za dalje testiranje. Krajnja funkcija aktivnosti pregleda jeste da pronađe decu koja imaju potencijal superiornog talenta. Sugerisane su sledeće smernice kako bi se ovaj cilj mogao postići:
 1. Koristiti višestruki kriterijum;
 2. Obučavati osoblje o procedurama identifikacije;
 3. Koristiti pouzdane i opravdane testove za skriniranje i skale za procenjivanje.

Proces skriniranja bi trebalo, a verovatno će i dati, više studenata nego što će do kraja biti izabrani za program. Osim postojećih podataka u pedagoškoj dokumentaciji i rezultata sa grupnih testova, mogu da se iskoriste i nominacije nastavnika, savetnika, drugova, roditelja, a i samih studenata (Gojkov, 2008).

Praćenje darovitih učenika

Za otkrivanje i praćenje darovitih učenika koriste se tri metode: metoda procenjivanja, metoda posmatranja i eksplorativni intervju (Vlahović-Štetić, 2005).

- *Metoda procenjivanja* – ovom metodom procenjuju se osobine potencijalno darovitog pojedinca i njegovi proizvodi, a to čine roditelji, vaspitači, nastavnici, stručnjaci i sami daroviti pojedinci. Radi povećanja objektivnosti u postupku procenjivanja treba uključiti više procenjivača.

Procenjuju se i vrednosti duhovnih i materijalnih proizvoda darovitih učenika.

- *Metoda posmatranja* – posmatra se ponašanje darovitih, testiraju se opšte sposobnosti, osobine ličnosti, znanja i postignuća darovitih učenika.
- *Eksplorativni intervju* – primenom ovog intervjua se procenjuje motivacija za ispoljavanjem darovitosti od strane darovitih osoba. Uzimaju se podaci o socijalno-ekonomskoj situaciji, školskoj uspešnosti, socijalnom poreklu, profesionalnim namerama, obrazovnim ciljevima, sklonostima ka takmičenju itd.

Drugu i treću pomenutu metodu koristi psiholog i po potrebi ostali stručnjaci pri radu sa darovitim. Darovite učenike u radu treba podsticati, nagrađivati i potkrepljivati. Potrebno je pratiti promene u ličnosti (sposobnosti, osobine, interesovanja) pomoću testova znanja, veština, postignuća, ali i drugih efekata u školskim i vanškolskim aktivnostima.

Potrebno je, radi uspešnog razvoja darovitih, pratiti socijalnu, materijalnu i ekonomsku situaciju u porodici, kao i opštu psihološku klimu u porodici putem stalne saradnje sa roditeljima.

Načini utvrđivanja i praćenja darovitih učenika su sledeći:

- školski uspeh (ocene);
- rezultati na testovima sposobnosti (opšti i posebni);
- detaljne i precizne beleške o razvoju dece;
- zapažanja vaspitača, nastavnika, učitelja, roditelja i drugova o kvalitetu darovitog;
- produkti dečjeg stvaralaštva (pisani sastavi, crteži, izumi);
- takmičenja i uspešnost u pojedinim školskim i vanškolskim aktivnostima;
- utvrđivanje voljno karakternih osobina (samostalnost, upornost, ambicije...);
- samoprocena od strane nadarenog;
- mišljenje stručnjaka iz pojedinih oblasti u kojima se darovitost ispoljava.

Greške prilikom identifikacije darovitih učenika

Prema Colemanu (2003) postoje višestruki razlozi za podbacivanje darovitih učenika u uspešnosti i neprepoznavanju njihove darovitosti. Verovatno najzastupljeniji razlog u našim školama je preterano oslanjanje na standardizovane testove i usko shvatanje inteligencije i definicije darovitosti koje proizlazi iz takvog shvatanja. Još uvek se testovi koji daju „tvrde“ brojčane rezultate guraju u prvi red, a ostali instrumenti identifikacije se ignorišu, jer zahtevaju više vremena za sprovođenje ili dublje proučavanje. Čudina-Obrađović (1991) navodi dve opasnosti koje proizlaze iz identifikacije:

- Forsiranje

Neusklađenost sa mogućnostima učenika, interesima i inicijativom učenika dovode do forsiranja. Radi se o narušavanju principa primerenosti metode, odnosno situacija u kojoj se učeniku nameće vežba i aktivnost koja ne proizlazi iz njegove vlastite motivacije. Roditelji mogu svoju motivaciju, želju za uspehom i

kriterijume za uspeh nametnuti svom detetu, čime mu oduzimaju inicijativu, odgovornost za greške i ponos zbog uspeha (Čudina-Obradović, 1991: 98). Prirodno učenje sadrži spontanost, interes i otkriće, dok forsiranje ima elemente prisile i nametnutosti. Nerealna roditeljska očekivanja dovode do loše emocionalne atmosfere koja kod njihovog deteta izaziva krivicu, strah i obojnost prema nametnutoj aktivnosti. Takvi postupci roditelja čine neprirodan, nezdrav i negativan uticaj na njihovo dete. Učenici koji su forsirani od strane roditelja često imaju manjak samopoštovanja.

– Etiketiranje

Druga opasnost koja može proizaći iz identifikacije je etiketiranje. Učenici koji su identifikovani kao daroviti odstupaju od normale. Iako je to odstupanje u pozitivnom smislu, daroviti učenici ne nailaze uvek na odobravanje i razumevanje. Čudina-Obradović (1991) naglašava uticaj svrstavanja učenika u grupu darovitih na porodicu, vršnjake, nastavnike i samog učenika. Za mnoge roditelje darovitost njihovog deteta predstavlja tešku odgovornost, ekonomsko i emocionalno iscrpljivanje i poremećaj skladnih porodičnih odnosa. Roditelji često osećaju strah, krivicu i preveliku odgovornost, a braća darovitog se mogu osećati zapostavljeno, manje važno, nezadovoljno, jer ne mogu postići tako visoke rezultate. Efekat etiketiranja darovitog učenika na vršnjake može uticati na taj način da, slično kao kod braće, osećaju ljubomoru i nezadovoljstvo jer se oni takođe indirektno etiketiraju. Oni automatski postaju „prosečni” ili „nedaroviti”. Zbog toga vršnjaci mogu razviti grupnu solidarnost i izolovati darovitog iz socijalnog okruženja.

Zaključak

Nema društva koje sebi može dozvoliti ignorisanje najdarovitijih članova, stoga se gotovo svi pojedinci unutar društva nužno moraju uključiti u osmišljavanje najboljeg načina vaspitanja i obrazovanja darovitih. Društvo kao celina, a i svako od nas kao pojedinac unutar njega, svesno je postojanja međusobne različitosti među decom I, s obzirom na to, potrebno je ostvariti individualan pristup svakom od njih u skladu sa mogućnostima. Nasuprot našeg svesnog poimanja i delovanja, nesvesno razvijamo unutrašnja verovanja o onome što se naziva normalan očekivani raspon ponašanja. Dakle, moramo biti svesni da ono što nazivamo „normalnim” u jednoj situaciji, ne mora biti „normalno” u drugoj i da ekstreme možemo procenjivati samo u odnosu prema okruženju u kojem se događaju. No, imajući u vidu prethodno rečeno, gotovo uvek smo ponovo zatečeni u susretu s nečim što prelazi granice naših unutrašnjih očekivanja, a što se takođe odnosi i na decu s posebnim sposobnostima i potrebama. Darovita deca su možda najbolji primer „dece iznad naših očekivanja” kako ih naziva Leyiden (1990).

Kako bi svima bila pružena odgovarajuća „paleta boja”, neophodno je poznavati individualne karakteristike, mogućnosti i potrebe svake individue, i znati odabrati i koristiti pravu „četkicu”, odnosno pravi način. Da bi ih podržali i dalje pomogli njihov razvoj i samoostvarenje, neophodno ih je prepoznati i

identifikovati, što je moguće samo poznavajući ih (Andre, 2008).

Literatura:

- Benito, Y. (1992). *Desarrollo y Educación de los Niños Superdotados*. Salamanka: Amarú Ediciones.
- Coleman, M. R. (2003). *The Identification of Students Who Are Gifted*. Arlington, VA: ERIC Clearinghouse on Disabilities and Gifted Education.
- Cvetković-Lay, J., Sekulić-Majurec, A. (1998). *Darovito je, što ću s njim?* Zagreb: Alinea.
- Čudina-Obradović, M. (1991). *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Gagne, F. (1985). Giftedness and Talent: Reexamining of Reexamination of the Definitions. U: *Gifted Child Quarterly*, No. 3.
- George, D. (2003). *Obrazovanje darovitih, kako identificirati i obrazovati darovite učenike*. Zagreb: Educa.
- George, D. (2004). *Obrazovanje darovitih*. Zagreb: Educa.
- Gojkov, G. (2008). *Metodološki problemi istraživanja darovitosti*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Pavlov”.
- Grandić, R., Letić, M. (2008). Pedagoška strategija podsticanja darovitosti. *Pedagoška stvarnost*, 9–10, 865–881.
- Grgin, T. (1996). *Edukacijska Psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Koren, I. (1989). *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*. Zagreb: Školske novine.
- Leyden, S. (1990). *Helping the Child of Exceptional Ability*. Routledge special education series. Billing & Sons Limited: Worcester.
- Maksić, S. (2007). *Darovito dete u školi*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Maksić, S. (1993). *Kako prepoznati darovitog učenika*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Milić, S. (2011). Identifikacija darovitih učenika u osnovnoj školi i rad sa njima. *Nova škola*, (7), 109–123.
- Osborn, J. (1998). Assessing Gifted Children. *Understanding Our Gifted*, 10 (2), 9–12.
- Perleth, Ch. & Heller, K. A. (1994). The Munich Longitudinal Study of Giftedness. In R. F. Subotnik & K. D. Arnold (Eds.), *Beyond Terman: Contemporary Longitudinal Studies of Giftedness and Talent* (pp. 77–114). Norwood, NJ: Ablex.
- Policy and implementation strategies for the education of gifted and talented students, (2004), New South Wales: Department of Education and Training.
- Stojaković, P. (2003). *Darovitost i kreativnost*. Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Republike Srpske.
- Vlahović-Štetić, V. (2005). *Daroviti učenici: teorijski pristup i primjena u školi*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Maja Kosanovic
Faculty of Philosophy
Department of Pedagogy
Novi Sad

IDENTIFYING AND TRACKING GIFTED STUDENTS

Summary: This paper discusses the idea of identifying and tracking gifted students. The process is complex and long-term, and requires the use of various tests and check-lists, as well as the joint effort of parents, teachers and other school personnel in order to help the student develop his/her gifts and talents as much as possible. This process should be adapted to students and schools, with three stages of development: nomination, screening, and monitoring as tracking methods. Teachers, parents and classmates have various tools of identification at their disposal, with the case study as the most sound. Standardized tests and narrow view of intelligence might be an issue in identifying the students, while forcing and labeling can lead to negative effects after gifted students have been identified.

Key words: giftedness, identification, nomination, screening, monitoring, forcing, labeling.

